

787a1ss., i nota 7.

Grills en el sentit vegetal és important i ja antic; si avui pensem molt en el grill de les patates, abans eren més les cebes, alls i altres bulbs i tubèrculs, que quasi tot és el mateix. I d'això és del que, com és natural, trobem documentació, ja força antiga: «si vols fer escalunyes, pendràs una seba e talla-li molt bé los rahels, e après despulla-la en manera que la terça part ne vagà en aquella despulla; però que la seba començ a grillar; e despulla-la tant fins que lo grill te romanga redó; e puys pren grans d'alls, e fiqua-ls en aquell grill en tant que n'i metes tres o quatre, e cobri-los de terra: e axí auràs escalunyes», en el *De Re Rustica* de la B. N. P., n.º 291 (1.º 60v), ms. que crec traducció de Palladi i no posterior a c. 1400. En tot cas el Receptari del valencià Micer Joan, en què també apareix, és de 1466: «sia pres un ayl, e sia partit per mig, e pren aquel gril qui té en lo cor, e mit-lo en lo canó del membre del om, e de continent orinarà, e perfum-se ab guisop» (*BABL* VII, 408). Del català degué passar des de molt antic al sard: campid. *grillu*, més aviat 'rebrot, tany' («schössling») que 'germen' («keim»), com ja se n'adonà MLWagner;⁴ i a l'aragonès i murcià, que és allò que deu ser el cast. dial. *grillo* i *grillar(se)*.⁵

El verb *grillar* o *grillar-se* que ja hem vist en la traducció agrícola, és en efecte molt antic i ja clàssic en català: «--- Filla! / tot lo llur malt pensament / refrenats ab vostra brilla <'brida'>: / enveja, qui entre ells <'els mallorquins'> grilla / vullats lleu foragitar / --- per Mallorques, vostra illa», Turmeda (*Div. Mall.*, 142); i intr. encara c. 1600 per 'produir (les herbes) grills o brots': «tens herbes per tots los mals / --- / no hi ha terra tan viciosa / que raele y grille axí» en el Rector de Vallfogona. És sabut que avui es diu més aviat *grillar-se* que *grillar*, i que s'aplica sobretot als bulbs i tubèrculs.

Però en les comarques extremes (incloent-hi les més altes valls pirinenques) li trobem (com en alt-aragonès) construcció intransitiva i extensió a d'altres vegetals, amb el sentit de 'llucar, començar de brotar': *lo blat grile* Estaon de Cardós (1934); i el subst. *grill de la ceba* fins a Tor de Vall Ferrera (1932). L'àrea de la forma amb *i* cap al Sud inclou també el valencià: «*grill*: tany o brot que trauen les llavors ---», segons GaGirona és del Maestr., Pna. i Val., «*grillar*: traure *grills* les pataques o altres llavors en llocs humits i foscs», del Maestr., Pna. etc. El verb *grillar* apareix des dels primers escr. Renaix.: «la terra està llaurada, / ja la llavor fecunda per ta mà n'és sembrada, / Senyor, quan *grillarà*», Camps i Fabrès (*Jocs Florals* 1863, 73).

De tota manera el punt de partida ha d'estar en el substantiu. I en aquest trobem les dues variants vocàliques *grell* i *grill*. A Eivissa, sembla, es troben totes dues: «*grill*: retoño» (PzCabr.) i *grell* (BDLC XIII, 32); i també en els *DT*o. [1647] i Lacav.: «*grell* o *grill* de fruyta: nucleus; *grell* de all», «lo de dins de la nou, de la ametlla, que és bo per a menjar»; Lacav.: «*grellar* o *grillar*». Però és *grill* sobretot la forma de Terra Ferma (Víctor Català posa, però, «el *grell* del

pecat» a *Solitud*, 252) i *grell* és bastant general a les Illes [pron. *grél* bal. *AlcM* i *DFgra.*, amb tancada i no pas *æ*, cosa que no deixa de ser sorprenent: ¿mossarabisme?]

Allà presenta amplitud d'accs.: «*grell*: l'efecte de *grellar* los grans o llavors; de nou: pierna» (*DFgra.*); 'senyal sanguinós en el rovell de l'ou fecundat' [*Lacavalleria*]: «no res no s'ha de escriure: / sens embrutà papé ni engrexà escrivans, / ab noblesa et vuy dar el remey, per mes mans; / y el jutjet qui vol lluir com un llamp, fent renou, / los processos ferà per manco d'un *grell* d'ou», G. Roca i Seguí (c. 1790, JMBover, *BiblEscrBal.* II, 275, v. 50); «no pujar un *grell* d'ou: ser de poca entidat», *DFgra.*; «no basta tampoc dir que la reforma --- 'produirà inconvenients, si hi ha discussió'. I si no n'hi ha? ¿I si la discussió no arriba a un *grell* d'ou i aviat se resol de no-res?», AMAlcover (BDLC VI, 302). I a Menorca són els reveixins, repelons o *desenemics*, 'pelleses llevadisses que es desfibren, molestes al costat de les ungles'; amb la superstició que si un es talla aquestes en divendres es fan feridetes arran d'ungla i dels dits dels peus («*grells*, *desenemigs*», Arx. Ll. Salvador, *Die Balearen* II, 302).

Hi ha, d'altra banda, aplicació a vegetals particulars: cosa que ha passat per ull a *AlcM*: «TONINA: Ara que vendran ses festes / de Nadal, que mos dureu / es porc? L'AMO: Ni porc ni porcella: / no estic obligat a res. / --- / To.: Que no és gran Son Misteri? / AMO: Deu tenir... sobre unes tres / quarterades / --- / To.: I que no s'hi fa verdura? / Mai duis *grells*, ni jueverd. / AMO: I què han de fer, sense sinia?», Bart. Ferrà (*IdOr*, n.º 13, p. 94). I a Eivissa: AMAlcover a St. Antoni de Portmany es fa dir «qualcom d'hortollissa»: «patates, cols, *grells*, moniato, cebes, ays, mongetes» (BDLC XIII, 32). Crec que són naps tendres, pròpiament 'els brots del nap'. I m'ho fa creure el gallec, car allà també *grellos* apareix individualitzat (jo mateix crec haver menjat *grellos* a casa de gallecs): el cas és que segons Valladares el *grello* pot ser de les patates, castanyes, glans etc., però en particular és el «retoño del nabo».

Car aqueixes aplicacions concretes, i ampliades a matetes diverses, les trobem també en el català pirinenc: *grills* a la Vall de Boí són una espècie d'«asfòdels (o sigui *albissons*)», de fulles verdes, estretes i llargues, que surten de terra radialment» (Cardet, 1953); «y així parlant se tragué del butxacó del gec una creu de Malta, feta de *grills* de palma», Vidal Val. (*Rosada d'estiu*, 367). També aplicat a l'olivera (BDC x, 114). El verb *grellar* no és menys viu a les Illes: mall. *grellar* 'germinar' (així Torres, Costa i Llobera, *IdOr*, 172); «Déu sembrà ets arbres: *grellaren* les divines llevorettes, nasqueren ets arbres, cresqueren a grans tanyades ---», Camps Merc. (*Folk. Men.* II, 30).

De tota manera l'extensió vegetal més nova és la que ha fet que *grill* es tornés el nom de cada una de les porcions en què es parteixen naturalment certes fruites, com les taronges, nous i anàlogues: ja ho he documentat en Lacav.: és un esllenegament ben natural quan es tracta de la fruiteta seca, com les nous